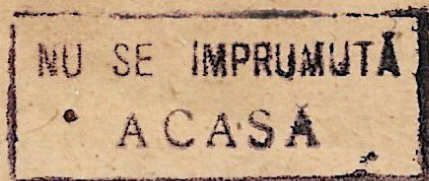
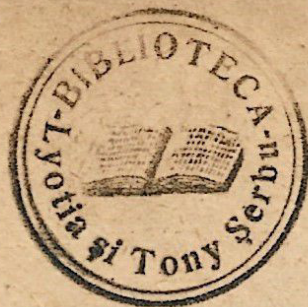

M. TULLII CICERONIS

ORATIO
PRO MARCELLO

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

BIBLIOTECA TEXTELOR CLASICE GRECEȘTI ȘI LATINEȘTI

CICERONIS ORATIO PRO MARCELLO

Text latin cu o introducere și adnotații românești

DE

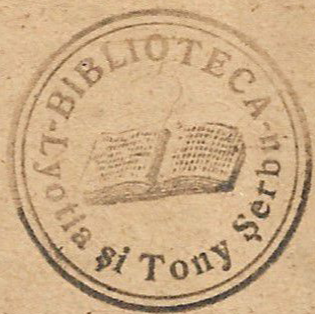
G. POPA-LISSEANU

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA «JOCKEY-CLUB», ION C. VĂCĂRESCU

4, STRADA UMBREI 4,

1923

INTRODUCERE

Marcus Claudius Marcellus a fost un bărbat distins, atât prin nașterea sa, cât și prin însușirile sale sufletești. Se trăgea dintr-o familie nobilă, din vechia familie a lui Marcellus, învingătorul lui Hannibal și cuceritorul orașului Syracuse, supranumit «Spada Romei».

Studiile și le-a făcut împreună cu Cicero, de care îl legă o strânsă prietenie. Fiind înzestrat cu talent oratoric și având o predilecție deosebită pentru studiile literare, pentru filosofie și pentru artă, Marcellus și-a atras de cu vremea atențiunea publicului asupra sa.

Republican convins, fu ales în anul 51 a. Chr. consul, împreună cu Servius Sulpicius Rufus. În anul acesta Cicero pleacă în Cilicia, iar Marcellus se opune cu energie, în calitate

sa de consul, planurilor ambițioase ale lui Caesar. Când acesta ceru să i se prelungească comandamentul în Gallia și să i se permită să candideze la consulat, Marcellus prezidând ședința senatului l-a combătut cu toată puterea sa, propunând moțiunea ca cele două provincii, ambele Galii, întrunite atunci în mâna lui Caesar, să fie date la doi foști consuli. Legea propusă de Marcellus n'a putut fi adusă la îndeplinire, din cauza împotrivirii tribunilor, partizani ai lui Caesar și chiar a lui Sulpicius, tovarășul de consulat al lui Marcellus.

Caesar, se știe, trecu Rubiconul, spunând faimoasele cuvinte *alea iacta est*. Războiul civil izbucnind, M. Marcellus, de nevoie și de frică, nu stătu un moment la îndoială de a urma, împreună cu Cicero, pe Pompeius, sfătuindu-l chiar să-și sporească cât mai mult trupele și să-și înmulțească armamentul.

Prin înfrângerea dela Pharsalus, din anul 48, și după moartea lui Pompeius, Caesar ajungând stăpânul atot puternic al Romei, Marcellus n'a voit nici să continue războiul, dar nici să se încrează în clemența dictatorului care, în virtutea drepturilor ce are

totdeauna învingătorul asupra celui învins, putea să-și răzbune față de un adversar și dușman care contribuise atât de mult la provocarea nenorocitului războiu civil. De aceea, se retrase în insula Lesbos, unde, la Mytilene, hotărî să-și petreacă restul zilelor sale, în liniște și departe de tiranie și de sgomotul armelor cari erau duse acum în Africa și să se ocupe cu studiul literaturii și mai ales al filosofiei, audiind pe eruditul filosof peripatetic Cratipp.

Stăruințele repetate ale fratelui său Caius și scrisorile nu mai puțin insistente ale amicului său Cicero (*Epist. ad fam. IV. 7*), amândoi senatori și amândoi împăcați acum cu marele dictator, îi înmuiară îndărătnicia și, în cele din urmă, ademenit și de faptul că interesele sale materiale îl reclamau la Roma, unde averile nu-i fuseseră confiscate, îl determinară în sfârșit să consimță să se facă demersuri spre a fi rechemat în patrie.

Iată împrejurările în cari a fost rechemat și prilejul lui Cicero de a ține faimosul său discurs:

După întoarcerea sa din Alexandria, în luna lui Maiu anul 45, Caesar stătu câtva timp la

Roma, înainte de a pleca la războiul pe care Pompeianii îl purtau acum în Spania. Intr'una din zile, pe când dictatorul prezidă o şedinţă a senatului, L. Caesonius Piso, socrul lui Marcellus, pomenind în treacăt numele lui Marcellus, fratele ilustrului exilat se aruncă la picioarele lui Caesar, rugându-se cu cuvintele: Fie-ţi milă, Caesar, şi iartă pe fratele meu. (*Miserere, Caesar, et da indulgentiam fratri*). În acest moment, toţi senatorii se sculară de pe băncile lor, se apropiară de dictator şi unii prin rugăminţi, alţii prin lacrimi stăruiră să redea senatului pe unul din cei mai iluștri membri ai săi. Caesar căută să reziste, obiectând animozitatea lui Marcellus şi plângându-se în acelaş timp că îi se întind curse de cei pe cari i-a iertat, că aceştia ținesc ca să-l omoare. (*Audio mihi parari insidias ab his, quos servavi, insidias mihi faciunt, ut me occidant*). Totuș îl iert, zise el în cele din urmă, fiind-că mi-o cere prea măritul senat — *amplissimus ordo*.

Mișcați de această scenă, toți se îmbulzesc lângă Caesar să-i mulțumească, cu excepția unuia singur, a lui L. Volcatius. Cicero, amicul

întim al lui Marcellus, el care își impusese o atât de îndelungată tăcere, și care așteptă numai ocazia să se apropie de Caesar, când îi veni rândul să-și dea votul, în loc să se mulțumească cu o banală vorbă de curtoasie, pronunță, pe nepregătite, cuvântarea pe care o avem sub titlul *Pro Marcello*, discurs superior tuturor din câte ni s'au păstrat din antichitate în acest gen de elocință, discurs cu drept cuvânt așa de admirat. Este întâia zi frumoasă pentru republică, dela nenorocirile războiului civil.

Discursul a fost rostit în anul 45, supt a treia dictatură a lui Caesar, având Cicero vârsta de 61 de ani.

Marcellus, după multe esitări și târăgăneli, porni spre Roma. Ajungând însă la Athena a fost asasinat de un sclav al său, Magius, care îl însoțise în exil. Motivul asasinării nu se cunoaște, cu atât mai vârtos cu cât însuș ucigașul s'a sinucis. După Cicero (*Epist. ad Att. XIII. 10*), fiindcă Marcellus ar fi refuzat să-i plătească datoriile, după Valerius Maximus (*IX. 11*), fiindcă lui Magius îi s'ar fi părut

că Marcellus preferă pe un alt amic mai puțin credincios ¹⁾).

* * *

Discursul lui Cicero este considerat de toți criticii literari, fără excepție, ca un cap de operă de elocință. Bogăția de figuri, armonia de stil și finețea de complimente delicate adresate atot puternicului dictator fac din discursul *Pro Marcello* un model de elocință latină.

Discursul cuprinde patru părți.

1. *Exordiul*. Cuprinde mulțumirea adusă lui Caesar că a redat pe Marcellus senatului. În fapta lui, Cicero vede un bun simptom și îi se pare că statul roman reînviază.

2. *Narațiunea*. Cuprinde lauda faptelor, dar mai ales elogiul mărinimiei dictatorului. Caesar să nu pregete să-și atragă de partea sa pe niște bărbați cari nu poartă nici o vină.

3. *Argumentațiunea*. Caesar se plânsese de o conspirațiune împotriva vieții sale. Nu este posibilă o atare crimă, fiindcă totul depinde acum de un singur om care trebuie să trăiască

¹⁾ Pentru amănunte, vezi Scrisoarea lui Sulpicius către Cicero (*Ep. ad fam.* IV. 12).

spre fericirea patriei. Toți îl vor apăra cu pepturile lor.

4. *Perorațiunea*. După regulile retoricii, discursul trebuie să sfârșească, după cum a început. Reînoește deci mulțumirile sale și ale senatului. Pentru Cicero, personal, bunătatea aceasta a lui Caesar pune vârf tuturor bunătăților.

Aprecierea literară a discursului.

Pentru un cetitor modern este foarte greu azi să aprecieze, la justa lui valoare, un discurs al unui orator antic, fie el grec, fie roman. Este mult mai greu de apreciat un discurs decât o poezie. Punctul de vedere în judecarea discursurilor este cu totul diferit, în antichitate și în timpurile moderne.

Pe când, în zilele de astăzi, examinăm într'un discurs mai ales argumentele prin cari oratorul caută să producă convingerea în auditor și pe când, la moderni, vorba se pronunță pentru cugetare, în antichitate vorba se pronunță pentru vorbă, adică pentru muzicalitatea ei.

Plăcerea estetică țineă adeseori locul convingerii. Un discurs eră ascultat, în deosebi, pentru frumusețea sa. Intocmai după cum la un concert, publicul nu se preocupă azi de vorbele cari se cântă, ci numai de melodia sunetelor, tot astfel în antichitate, elementul muzical, sonoritatea frazei, preocupă în primul rând pe auditor. Cicero este unul dintre oratorii care a făcut din proza sa o adevărată muzică. Armonia și ritmul muzical al frazei este unul din cele mai mari merite ale lui Cicero și prin acestea în special și-a câștigat el în mare parte nemurirea. Cuvintele întrebuintate de Cicero îndeplinesc întotdeauna condițiunea esențială a discursurilor de a fi sonore, *benesonantia*.

Cu toate acestea, Cicero, nu neglijează nici odată ideea. Deși periodul lui este totdeauna măiestrit, deși diversele părți ale periodului sunt totdeauna frumos distribuite, claritatea nu este nici odată nedeșăvârșită. Chiar când oratorul mănuește cele mai mari fraze, diversele ei părți se corespund armonios; însă frazele sale, cari sunt totdeauna ritmice, servesc să dea expresie gândirii. Fraza lui Cicero răspunde

totdeauna situațiunilor. El este energic și violent în situațiuni grave și patetice, ca în perorațiuni și în invective; este lin și maiestos în situațiuni senine și grave, ca în exordii sau când vrea să celebreze măreția Romei, ori clemența lui Caesar, din discursul nostru.

Spre a se vedea cum știe Cicero să îmbine grupele de cuvinte simetrice, să mănuiască antitesele, să întrebuinteze asonanțele, dăm un singur exemplu din Pro Marcello:

Animum vincere | iracundiam cohibere | victoriam temperare | adversarium nobilitate, ingenio, virtute praestantem | non modo extollere iacentem | sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem | haec qui facit, non ego eum cum summis viris comparo | sed simillimum deo iudico.

Cuvintele în discursurile lui Cicero sunt astfel orânduite că prin simetria lor, prin dihotomie (*non modo, sed etiam*), prin combinarea de silabe lungi și silabe scurte, se produce totdeauna ritmul, *numerus*; iar finala frazei este, aproape fără excepție, o frântură de vers:

genere praestantior 000—/—00

casus admittitur —0—/—00

visque devicta est —o—/— —

cumulus accesserit ooo—/—oo

Discursul lui Cicero *Pro Marcello* nu este nici prea sonor, dar nici prea simplu. Dacă el este lipsit de o exagerată amploare și sonoritate și dacă, pe de altă parte, el este lipsit și de o excesivă simplitate, aceasta se explică prin faptul că oratorul țindea să dea lui Caesar oare cari sfaturi discrete, oare cari sfaturi de oportunitate și cuminenie. Discursul său formează mijlocia, între genul de elocință asiană și genul de elocință antică.

Pentru textul latin ne-a servit de bază ediția critică a lui C. A. Kayser, din editura Tauchnitz, pentru note mai ales edițiile Aug. Noël, G. Dem. Teodorescu și traducerea lui P. C. B.-Gueroult.

G. POPA-LISSEANU

CUPRINSUL DISCURSULUI PRO MARCELLO

1. Cicero o rupe cu tăcerea ce și-o impusese. Rechemarea lui Marcellus îl atinse așa de mult, că o consideră ca semnalul unei ere noi pentru stat. Lauda lui Marcellus.

2. Nu există talent care să poată povesti raptele strălucite ale lui Caesar. Cea mai mare faptă a lui însă, este fapta de astăzi. Nimeni nu se poate compara cu Caesar. Gloria armelor este reclamată și de general, dar și de soldați; mărinimia însă este numai a lui Caesar și aceasta îl ridcă peste toți ceilalți comandanți.

3. Elogiul lui Caesar. Cel mai mare triumf este cel reputat asupra sa. Vorbele nu sunt îndestulătoare ca să se poată exprima prin ele întreaga admirațiune a Romanilor.

4. Urmarea dezvoltării aceleiaș idei. Prin restabilirea lui Marcellus în situațiunea lui de mai înainte, se restabilește întregul neam al Marcellilor. Meritul lui Caesar va crește, fiindcă el a învins însăși firea victoriei.

5. Trecerea la partea a doua a discursului care cuprinde sfaturi discrete date dictatorului. Rechemarea lui Marcellus este o indicație a intențiunilor lui Caesar asupra războiului civil. Cicero și ceilalți Pompeiani au fost târâți în războiu de o oarbă fatalitate, iar nu de ură sau ambițiuni.

6. Adversarii lui Caesar, dacă ar fi fost învingători, nu s'ar fi purtat tot astfel. De aceea, zeii cari sunt autorii acestui

războiul fatal, au favorizat pe cel mărinimos. Cicero sfătuiește pe Caesar să stăruiască în acelaș sens, punând la locurile de onoare pe bărbații cari au putut avea păreri greșite, dar nu necinstite.

7. Nu pot fi întemeiate bănuelile lui Caesar că s'ar fi urzit conspirațiuni în poștriva vieții sale. Viața lui Caesar este viața statului și salvarea lui însemnează salvarea republicii. Adversarii lui Caesar sau au căzut în lupte, sau au fost iertați și, deci, i-au devenit prieteni.

8. Caesar trebuie să consolideze statul salvat. El nu trebuie să se sustragă dela aceasta. Nu e de ajuns să spună că a trăit destul pentru sine și pentru gloria sa.

9. Urmărea dezvoltării aceleas idei. Faptele războinice ale lui Caesar îi vor câștiga un scurt renume; salvarea și consolidarea patriei îi vor prelungi numele în veacul veacurilor.

10. Războiul civil s'a sfârșit. Toți cetățeni se vor uni acum cu Caesar. Cicero îi făgăduiește nu numai concursul său, dar și devotamentul senatului. Toți vor face din corpurile lor un zid de apărare pentru Caesar.

11. În perorațiune oratorul revine asupra eternei lui recunoștințe. Rechemarea lui Marcellus pune vârful binefacerilor lui Caesar față de Cicero.

M. TULLI CICERONIS

ORATIO

PRO MARCELLO

CAP. I.

Cicero o rupe cu tăcerea ce și-o impusese. Rechemarea lui Marcellus îl atinse așa de mult, că o consideră ca semnalul unei ere noi pentru stat. Lauda lui Marcellus.

1. *Diuturni silentii* ¹⁾, *patres conscripti, quo eram his temporibus usus, non timore* ²⁾ *aliquo, sed partim*

¹⁾ *Diuturni silentii*. După întoarcerea sa dela Roma în a. 47, Cicero, deși se împăcase cu Caesar, n'a mai vorbit nici în For nici în Senat, ci a păstrat o adâncă tăcere. S'a ocupat în acest timp cu studiile de retorică și filosofie. Acum punând sfârșit tăcerii sale și spunând-o aceasta cu măiestrie, Caesar nu putea să fie decât măgulit de acest fapt.

²⁾ *Timore*. Teama ar fi părut o insultă în ochii dictatorului.

dolore ¹⁾, partim verecundia ²⁾, finem hodiernus dies attulit, idemque initium ³⁾ quae vellem, quaeque sentirem, meo pristino more dicendi. Tantam enim mansuetudinem ⁴⁾, tam inusitatam inauditamque clementiam, tantum in summa potestate ⁵⁾ omnium rerum modum ⁶⁾, tam denique incredibilem sapientiam ac paene divinam tacitus praeterire nullo modo possum. — 2. M. enim Marcello ⁷⁾ vobis, patres conscripti, reique publicae reddito, non solum illius, sed meam etiam vocem et auctoritatem, et vobis, et reipublicae conservatam ac restitutam puto. Dolebam enim, patres conscripti, et vehementer angabar ⁸⁾, cum viderem, virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna ⁹⁾, nec mihi persuadere poteram nec fas esse

¹⁾ *Dolore*. Durerea de a fi pierdut vechea formă de stat, de a fi pierdut atâția prietenii prin moarte sau prin exil.

²⁾ *Verecundia*. Jena, sfiala de a vorbi în fața unui fost adversar politic.

³⁾ *Initium*. Nominativ, nu este complementul lui *attulit*.

⁴⁾ *Mansuetudinem*. Bunătate, blândete, dela *manus* și *suesco*.

⁵⁾ *Potestas*. Puterea care ți-o dă funcțiunea.

⁶⁾ *Modum*. Măsura, în opoziție cu *summa potestas omnium rerum*.

⁷⁾ *M. enim Marcello*. Pentru eufonie s'a separat *praenomen* de *cognomen*.

⁸⁾ *Angabar*. Dela *ango*, de aci angor, angina, Angerona. Expresiune energică. Cicero se simțea chinat

⁹⁾ *In eadem causa, non in eadem fortuna*. Atât Cicero cât și Marcellus au fost Pompeiani; pe când însă Cicero se găsea la Roma în senat, Marcellus trăia în exil și liși de toate ale sale.

ducebam, versari me in nostro vetere curriculo ¹⁾, illo aemulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio a me et comite distracto. Ergo et mihi meae pristinae vitae consuetudinem, C. Caesar, interclusam aperuisti, et his omnibus ad bene de omni republica sperandum quasi signum aliquod sustulisti ²⁾ — 3. Intellectum est enim mihi quidem in multis, et maxime in me ipso, sed paulo ante in omnibus, cum M. Marcellum senatui reique publicae concessisti, commemoratis praesertim offensionibus, te auctoritatem huius ordinis dignitatemque reipublicae tuis vel doloribus vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis vitae ante actae hodierno die maximum cepit, cum summo consensu senatus, tum praeterea iudicio tuo gravissimo et maximo: ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto ³⁾ tanta sit gloria. Est vero fortunatus ille, cuius ex salute non minor paene ad omnes quam ad ipsum ventura sit, laetitia pervenerit. — 4. Quod ei quidem merito atque optimo iure contigit. Quis

¹⁾ *Curriculo*. Termin figurat. Cariera pe care au parcurs-o împreună. E vorba de cariera literilor.

²⁾ *Signum sustulisti*. Intreaga trază este o metaforă care dă eleganță și sonoritate stilului. Drapelul, *signum*, împlântat înaintea cortului generalului, când se ridică, arată intenția sa.

³⁾ *Laus in beneficio dato, gloria in accepto*. Caesar meruă l ude pentru binefacerea sale; Marcellus primind binefacerea contribuie la mărirea gloriei celui care le acordă.

enim est illo¹⁾ aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo laudis genere praestantior?

CAP. II.

Nu există talent care să poată povesti faptele strălucite ale lui Caesar. Cea mai mare faptă a lui însă este fapta de astăzi. Nimeni nu se poate compara cu Caesar. Gloria armelor este reclamată și de general, dar și de soldați; mărinimia însă este numai a lui Caesar și aceasta îl ridică peste toți ceilalți comandanți.

Nullius²⁾ tantum est flumen ingenii³⁾, nullius dicendi aut scribendi tanta vis, tanta copia, quae, non dicam exornare, sed enarrare⁴⁾, C. Caesar, res tuas gestas possit. Tamen affirmo, et hoc pace dicam tua⁵⁾, nullam in his esse laudem ampliozem ea quam hodierno die consecutus es.— 5. Soleo saepe ante oculos ponere, idque libenter crebis usur-

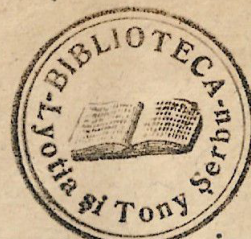
¹⁾ *Illo*. Ablativus comparationis.

²⁾ *Nullius*. Aci sfârșește exordiuul și începe prima parte a narațiunii sau expozițiunii discursului.

³⁾ *Flumen ingenii*. Potop, torent de elocință.

⁴⁾ *Exornare*, a împodobi narațiunea, a o povesti în chip poetic, a exagera faptele; *enarrare*, a le istorisi așa precum s'au petrecut. Cicero se ferește să mieșoreze faptele de arme ale lui Caesar și, cu cât le exagerează pe acestea, cu atât mai sublimă va apărea clemența lui.

⁵⁾ *Pace tua*. Cu îngăduiala, cu voia ta.

pare¹⁾ sermonibus, omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum regum res gestas cum tuis nec contentionum magnitudine²⁾, nec numero proeliorum³⁾, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri; nec vero disiunctissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis, non dicam cursibus, sed victoriis lustratae sunt⁴⁾.—6. Quae quidem ego nisi tam magna esse fatear, ut ea vix cuiusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia maiora. Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahare ducibus, communicare cum multis, ne propriae sint imperatorum. Et certe in armis militum virtus, locorum opportunitas⁵⁾, auxilia sociorum, classes, commeatus, multum juvant. Maximam vero partem quasi suo iure fortuna sibi

¹⁾ *Usurpare*. Sens etimologic dela *usus* și *rapio*. *Usurpo crebris sermonibus*, repet zilnic.

²⁾ *Contentionum magnitudine*. *Contentio*, sens etimologic dela *contendo*, mă iau la luptă. E vorba de luptele lui Caesar cu Galli, Germanii, Bretonii etc.

³⁾ *Numero proeliorum*. Plinius (*Nat. hist.* VII, 25) vorbește de 50 de lupte purtate de Caesar.

⁴⁾ *Lustratae sunt*. *Lustrare* impropriu însemnează a vizita. E o aluzie desigur la celebrele cuvinte ale lui Caesar; *veni, vidi, vici* spuse în ironie la adresa lui Farnax.

⁵⁾ *Locorum opportunitas*. Poziții avantajoase

vindicat¹⁾; et quidquid est prospere gestum, id paene omne ducit suum. — 7. At vero huius gloriae²⁾, C. Caesar, quam est paulo ante adeptus, socium habes neminem: totum hoc, quantumcumque est, quod certe maximum est, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil praefectus³⁾, nihil cohors, nihil turma⁴⁾ decerpit⁵⁾. Quin etiam, illa ipsa rerum humanarum domina fortuna⁶⁾, in istius societatem gloriae se non offert: tibi cedit, tuam esse totam et propriam fatetur. Nunquam enim temeritas⁷⁾ cum sapientia commiscetur, neque ad consilium casus admittitur.

¹⁾ *Vindicat*. A reclamă, a revindică. Caesar însuș mărturisă, ce e drept cu modestie, partea care o reclamă norocul din victoriile sale: *Multum, cum in omnibus rebus, tum in re mi itiri potest fortuna.* (De Bel. Gal. V. 30).

²⁾ *Huius gloriae*. Gloria clemenței, a mărinimiei.

³⁾ *Praefectus*. Sub înțeles atributul *classis*, sau *castrorum* sau *urbis* etc.

⁴⁾ *Nihil cohors, nihil turma*. Cohors, derivat din *eors* de unde românescul curte, înseamnă o trupă (de pedestri) închisă într'un spațiu determinat, *turma*, trupă de cavalerie.

⁵⁾ *Decerpit*. Metaforă elegantă.

⁶⁾ *Domina fortuna*. Observă frumusețea atributului.

⁷⁾ *Temeritas*. Observă antitezele și chiasmul.

CAP. III.

Elogiul lui Caesar. Cel mai mare triumf este cel reputat asupra sa. Vorbele nu sunt îndestulătoare ca să se poată exprima prin ele întreaga admirațiune a Romanilor pentru Caesar.

8. Domuisti gentes immanitate barbaras¹⁾, multitudine innumerabiles²⁾, locis infinitas³⁾, omni copiarum genere abundantes: sed tamen ea vicisti, quae et naturam et conditionem, ut vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis, quae non ferro et viribus debilitari frangique possit. Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute praestantem, non modo extollere jacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, haec qui facit, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum deo iudico. — 9. Itaque, C. Caesar, bellicae tuae laudes celebrabuntur illae quidem non solum nostris, sed paene omnium gentium litteris atque linguis, nec ulla unquam aetas de tuis laudibus conticescet⁴⁾. Sed tamen eiusmodi res, nescio quomodo,

¹⁾ *Immanitate barbaras*. Gallii, Bretonii, Spaniolii.

²⁾ *Multitudine innumerabiles*. Numai în Gallia Caesar învinsese peste 400 popoare și a făcut să piară 1.162.000 de oameni.

³⁾ *Locis infinitas*. Caesar purtase războaie în cele mai îndepărtate regiuni cunoscute pe atunci.

⁴⁾ *Nec ulla unquam... conticescet*. Prezicerea lui Cicero s'a împlinit.

etiam cum leguntur, obstrepi clamore militum videntur et tubarum sono. At vero cum aliquid elementer, mansuete, juste, moderate, sapienter factum, in iracundia, praesertim, quae est inimica consilio, et in victoria, quae natura insolens et superba est, aut audimus, aut legimus: quo studio incendimur, non modo in gestis rebus, sed etiam in fictis ¹⁾, ut eos saepe, quos nunquam vidimus, diligamus! — 10. Te vero, quem praesentem intuemur, cuius mentem sensusque et os cernimus, ut quidquid belli fortuna reliquum reipublicae fecerit, id esse salvum velis, quibus laudibus efferemus? quibus studiis prosequemur? qua benevolentia complectemur? Parietes ²⁾, medius fidius ³⁾, ut mihi videtur, huius curiae, tibi gratias agere gestiunt, quod brevi tempore futura sit illa auctoritas ⁴⁾, in his majorum suorum et suis sedibus.

¹⁾ *Fictis*. Chiar în poveștile plăsmuite, așa precum se pot găsi în epopee și în poezia dramatică. Vezi *De amici ia* VII: Stantes plaudebant in re facta, quid arbitramur in vera facturos fuisse.

²⁾ *Parietes... gestiunt*. Chiar și păreții senatului ard de dorință. Observă frumusețea acestei figuri care prefăce discursul într-o adevărată poezie. Măreția expresiunii corespunde măreției situațiunii.

³⁾ *Medius fidius*. Da, negreșit, — *medius fidius iuret*, așa să-mi ajute zeul Fidius al buneii credințe.

⁴⁾ *Illa auctoritas*. *Illa* emfatic. Marcellus fusese restabilit în demnitatea sa de senator pe care o avusese înainte de războiu.

CAP. IV.

Urmarea desvoltării aceleiaș. idei. Prin restabilirea lui Marcellus în situațiunea lui de mai înainte, se restabilește întregul neam al Marcellilor. Meritul lui Caesar va crește, fiindcă el a invins însăși firea victoriei.

Equidem cum C. Marcelli ¹⁾, viri optimi et commemorabili pietate ²⁾ praediti, lacrimas modo vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria offudit ³⁾. Quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conservato, dignitatem suam reddidisti, nobilissimamque familiam, iam ad paucos redactam ⁴⁾, paene ab interitu vindicasti. — 11. Hunc tu igitur diem tuis maximis et innumerabilibus gratulationibus ⁵⁾ iure antepones. Haec enim res unius est propria C. Caesaris; ceterae duce te gestae, magnae illae quidem, sed tamen multo magnoque comitatu ⁶⁾.

¹⁾ *C. Marcelli*. C. Marcellus, fratele lui Marcus, se aruncase la picioarele dictatorului spre a cere iertarea exilatului.

²⁾ *Pietate*. Iubirea frățească.

³⁾ *Offudit*. Cicero în entuziasmul său oratoric evocă umbrele tuturor Marcellilor, producând astfel o puternică emoțiune asupra senatorilor. *Offundere* a revărsa, a învăli.

⁴⁾ *Ad paucos redactam*. Din întreaga familie a Marcellilor nu mai răm seseră decât cei doi frați și un văr C. Marcellus, care a murit în războiul civil.

⁵⁾ *Gratulationibus*. Rugăciuni publice făcute zeilor și în care se pronunță și numele învingătorului.

⁶⁾ *Multo magnoque comitatu*. Cu concursul multora.

Huius autem rei tu idem es et dux et comes ¹⁾; quae quidem tanta est, ut nulla tropaeis monumentisque tuis allatura finem sit aetas (nihil est enim opere aut manu ²⁾ factum, quod non aliquando conficiat et consumat vetustas ³⁾; — 12. at haec tua iustitia et lenitas animi florescet quotidie magis, ita ut quantum tuis operibus diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus ⁴⁾. Et ceteros quidem omnes victores bellorum civilium iam ante aequitate et misericordia viceras: hodierno vero die te ipsum vicisti ⁵⁾. Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu possit atque ipse cogitans sentio ⁶⁾: ipsam victoriam vicisse videris, cum ea, quae illa erat adepta, victis remisisti. Nam cum ipsius victoriae conditione, iure ⁷⁾ omnes victi occidissemus, clementiae tuae iudicio conservati sumus. Recte igitur unus invictus es, a quo etiam ipsius victoriae conditio visque devicta est.

¹⁾ *Et dux es et comes.* Tu ești în același timp și general și soldat.

²⁾ *Opere aut manu.* Hendiadă.

³⁾ *Consumat vetustas.* Observa stitul figurat.

⁴⁾ *Ita ut... laudibus.* Antitesă exagerată.

⁵⁾ *Te ipsum vicisti.* Te ai învins pe tine însuși; prin mărinimeea ta ți-ai câștigat cea mai mare glorie.

⁶⁾ *Perinde atque sentio.* Mă tem că nu o să pot să-mi exprim gândul așa precum simțesc.

⁷⁾ *Iure.* Invinsul după legile războiului este la dispoziția învingătorului.

CAP. V.

Trecerea la partea a doua a discursului care cuprinde sfaturi discrete date dictatorului. Rechemarea lui Marcellus este o indicație a intențiilor lui Caesar asupra războiului civil. Cicero și ceilalți Pompeiani au fost târați în război de o oarbă fatalitate, iar nu de ură sau ambițiuni.

13. Atque hoc C. Caesaris iudicium, patres conscripti, quam late pateat attendite: omnes enim, qui ad illa arma fato ¹⁾ sumus, nescio quo reipublicae misero funestoque compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, scelere certe liberati sumus. Nam cum M. Marcellum deprecantibus vobis reipublicae conservavit, me et mihi et item reipublicae, nullo deprecante, reliquos amplissimos viros et sibi ipsos et patriae reddidit, quorum et frequentiam et dignitatem hoc ipso in consessu videtis, non ille hostes induxit in curiam, sed iudicavit a plerisque ignoratione potius et falso atque inani metu quam cupiditate aut credulitate bellum esse susceptum.

— 14. Quo quidem in bello semper de pace audiendum putavi, semperque dolui non modo pacem sed etiam orationem civium pacem flagitantium repudiari. Neque enim ego illa nec ulla unquam secutus sum arma civilia, semperque mea consilia

¹⁾ *Fato.* Cicero vrea să demonstreze lui Caesar că numai printr-o fatalitate s-au găsit ei în partida lui Pompei și arată cu multă măiestrie și fineță că nu pot fi făcuți vinovați de nenorocirile războiului civil.

pacis¹⁾ et togae socia, non belli atque armorum fuerunt. Hominem sum secutus privato officio, non publico²⁾, tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem prudens et sciens tanquam ad interitum ruerem voluntarium. — 15. Quod quidem meum consilium minime obscurum fuit. Nam et in hoc ordine integra re³⁾ multa de pace dixi, et in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo⁴⁾ sensi. Ex quo nemo iam erit tam iniustus existimator rerum, qui dubitet, quae Caesaris de bello voluntas fuerit, cum pacis auctores⁵⁾ conservandos statim censuerit, ceteris fuerit iratior. Atque id minus mirum fortasse tum, cum esset incertus exitus et anceps fortuna belli: qui vero victor pacis auctores diligit, is profecto declarat se maluisse non dimicare quam vincere.

¹⁾ *Mea consilia pacis.* Sentimentele pacifice ale lui Cicero se văd din mai multe pasaje ale scrisorilor sale.

²⁾ *Hominem sum .. publico.* Cicero a urmat pe Pompei ca pe un prieten, nu ca pe un șef de partid.

³⁾ *Integra re.* Înainte de izbucnirea războiului civil.

⁴⁾ *Periculo.* Alusiune la ceea ce era să pătasească din partea Pompeianilor. Plutarch ne spune că după lupta de la Pharsalus Cicero, refuzând comanda pe care i-o oferise Cato, a fost acuzat de trădare și că pe aci era să fie sfârșit de partizanii lui Pompei.

⁵⁾ *Pacis auctores.* Cei cari îl îndemnau să facă pace.

CAP. VI.

Adversarii lui Caesar dacă ar fi fost învingători, nu s'ar fi purtat tot astfel. De aceea, zeii cari sunt autorii acestui războiu fatal, au favorizat pe cel mărinimos. Cicero sfătuiește pe Caesar să stăruiască în același sens, punând la locurile de onoare pe bărbații cari au putut avea păreri greșite, dar nu necinstite.

16, Atque huius quidem rei M. Marcello sum testis: nostri enim sensus ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum et quanto cum dolore vidi cum insolentiam¹⁾ certorum hominum, tum etiam ipsius victoriae ferocitatem²⁾ extimescentem! Quo gratior tua libertas, C. Caesar, nobis, qui illa vidimus, debet esse: non enim iam causae sunt inter se, sed victoriae comparandae. — 17. Vidimus tuam victoriam proeliorum exitu terminatam: gladium vagina vacuum.

¹⁾ *Insolentiam.* Atât Plutarch (în *Viața lui Pompei*) cât și Caesar însuși (în *De Bel. civ.* III), și Cicero (*Ep. ad Att.* IX. 10) ne vorbesc de ura și setea de sânge a partizanilor lui Pompei.

²⁾ *Ferocitatem.* Dacă Pompei ar fi învins, ar fi imitat pe Sulla, proscrind pe toți adversarii. În scrisoarea citată mai sus Cicero zice: *Unius genus belli fugi et eo magis, quod crudeliora etiam cogitari et parari videbam.*

in urbe non vidimus¹⁾. Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriae²⁾, ut dubitare debeat nemo quin multos, si fieri posset, C. Caesar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem acie conservat quos potest. Alterius vero partis nihil amplius dicam quam, id quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuisse victoriam. — 18. Quidam enim non modo armatis, sed interdum etiam otiosis³⁾ minabantur, nec quid quisque sensisset, sed ubi fuisset, cogitandum esse dicebant, ut mihi quidem videantur di immortales. etiam si poenas a populo Romano ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum et tam luctuosum excitaverunt, vel placati iam vel satiati aliquando omnem spem salutis ad clementiam victoris et sapientiam contulisse. — 19. Qua re gaude tuo isto tam excellenti bono⁴⁾ et fruire cum fortuna et gloria, tum etiam natura et moribus tuis, ex quo quidem maximus est fructus incunditasque sapienti. Cetera cum tua recordabere, etsi persaepe virtuti, tamen

¹⁾ *Gladium vagina varuum non vidimus* Victoria dăduse lui Caesar putinți de a se răsbuna. De fapt însă, în afară de Afranius Faustus Sylla și tânărul L. Caesar, nimenea dintre adversarii săi n'a perit decât în lupte. Cu mult înainte de bătălie, Pompei formase lista de proscriși în care intrau și cei cari rămaseră în Italia sau se așteau indiferenți: *Syllaturit animus eius e proscripturū diu.*

²⁾ *Ira victorie* = *ira victoris*.

³⁾ *Otiosis*. Cei cari s'au retras din lupte și cei indiferenți.

⁴⁾ *Bono*. Subst. neutru, bunătate, faptă bună.

plerumque felicitati tuae gratulabere: de nobis, quos in republica tecum simul esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia¹⁾ cogitabis: quae non modo summa bona, sed nimirum²⁾ audebo vel sola dicere. Tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi et consilii dignitas, ut haec a virtute donata³⁾, cetera a fortuna commodata esse videantur⁴⁾. — 20. Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari⁵⁾, non cupiditate praesertim aliqua aut pravitate lapsis⁶⁾, sed opinione officii stulta fortasse, certe non improba, et specie quadam reipublicae⁷⁾; non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt, contraque summa laus, quod minime timendum fuisse senserunt.

¹⁾ *Sapientia*. Înțelepciunea, sentimentul omului politic de a fi iertat pe Marcellus.

²⁾ *Nimirum*, din *ne mirum sit*, de bună seamă.

³⁾ *A virtute donata*. Clemența este un dar al virtuții, celelalte sunt un dar al împrejurărilor, *a fortuna commodata*.

⁴⁾ *Esse videantur*. Observă valoarea metrică a clausulei

⁵⁾ *Lapsis* Cari au alunecat, au greșit.

⁶⁾ *Noli igitur defatigari*. Scopul lui Cicero pare a fi să scape și pe ceilalți partizani a lui Pompei.

⁷⁾ *Specie quadam reipublicae*. Toți își închipuiau că lucrează în interesul statului.

CAP. VII.

Nu pot fi întemeiate bănuelile lui Caesar că s'ar fi urzit conspiraţiuni în potrivea vieţii sale. Viaţa lui Caesar este viaţa statului şi salvarea lui însemnează salvarea republicii. Adversarii lui Caesar sau au căzut în lupte, sau au fost iertaţi şi deci i-au devenit prietini.

21. Nunc venio ad gravissimam querelam¹⁾ et atrocissimam suspicionem²⁾ tuam, quae tibi ipsi magis quam cum omnibus civibus, tum maxime nobis, qui a te conservati sumus, providenda est: quam etsi spero esse falsam, tamen nunquam extenuabo verbis. Tua enim cautio nostra cautio³⁾ est, ut si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis timidus quam parum prudens. Sed quinam est iste tam demens? De tuisne? — tametsi qui magis sunt tui quam quibus tu salutem insperantibus reddidisti? — an ex hoc numero, qui una tecum fuerunt? Non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia summa sit adeptus, huius vitam non anteponat suae. An si nihil tui cogitant sceleris, cavendum est ne quid inimici? Qui? omnes enim, qui fuerunt, aut sua pertinacia vitam ami-

¹⁾ *Querelam*. Acî începe partea a doua a naraţiunii. Caesar se plângea că îi se face opoziţie chiar de aceia pe cari i-a iertat, şi a căror viaţă le-a cruţat-o. Vezi *Introducerea*.

²⁾ *Atrocissimam suspicionem*. Bănuelile lui Caesar erau întemeiate şi au fost justificate de evenimente.

³⁾ *Cautio*. Observă energia ce dă gândirii repetarea cuvântului.

serunt aut tua misericordia retinuerunt¹⁾, ut aut nullis supersint de inimicis aut qui fuerunt sint amicissimi. — 22. Sed tamen cum in animis hominum tantae latebrae²⁾ sint et tanti recessus, augeamus sane suspicionem tuam: simul enim angrebimus diligentiam. Nam qui est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in republica³⁾, tam nihil unquam nec de sua nec de communi salute cogitans, qui non intelligat tua salute contineri suam et ex unius tua vita pendere omnium? Equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans casus duntaxat⁴⁾ humanos et incertos eventus valetudinis et naturae communis fragilitatem extimesco doleoque, cum res publica immortalis esse debeat, eam in unius mortalis⁵⁾ anima consistere. — 23. Si vero ad humanos casus incertosque motus valetudinis sceleris etiam accedit insidiarumque consensio⁶⁾, quem deum, si cupiat, posse opitulari⁷⁾ reipublicae credamus?

¹⁾ *Retinuerunt*. Observă sonoritatea frazii.

²⁾ *Latebrae*. Tăniţele sufletului. «Unius cuiusque natura, frons, oculi, vultus, persaepe mentiuntur, ora vero saepissime. Cicero (*Epist. ad Quint. I*).

³⁾ *Rudis in republica*. Străin de afacerile publice.

⁴⁾ *Duntaxat*. După adevărata valoare, din *dum* şi *tango*.

⁵⁾ *Unius mortalis vita*. Viaţa unui singur om, supus ca toţi ceilalţi necesităţii morţii.

⁶⁾ *Insidiarum consensio*. Observă energia expresiunii. Răspuns la cuvintele lui Caesar, *insidias mihi faciunt ut me occidant*. Vezi *Introducerea*.

⁷⁾ *Opitulari* din *ops* şi *tulo* (*fero*), a da ajutor.

CAP. VIII.

Caesar trebuie să consolideze statul salvat. El nu trebuie să se sustragă dela aceasta. Nu este îndeajuns să spună că a trăit destul pentru sine și pentru gloria sa.

Omnia sunt excitanda tibi, C. Caesar, uni, quae iacere sentis belli ipsius impetu¹⁾, quod necesse fuit, perculsa atque prostrata: constituenda iudicia²⁾, revocanda fides, comprimendae libidines, propaganda soboles³⁾, omnia, quae dilapsa iam diffuserunt, severis legibus vincienda sunt. — 24. Non fuit recusandum in tanto civili bello, tantoque animorum ardore et armorum, quin quassata respublica, quicumque belli eventus fuisset, multa perderet et ornamenta dignitatis et praesidia stabilitatis suae, multaque uterque dux faceret armatus, quae idem togatus⁴⁾ fieri prohibuisset: quae quidem tibi nunc omnia belli vulnera sananda sunt, quibus praeter te nemo mederi potest. — 25. Itaque illam tuam

¹⁾ *Impetu*. Observă energia expresiilor și termenilor improprii întrebuințați în acest period.

²⁾ *Constituenda iudicia*. În timp de războiu, și mai ales în timpul unui războiu civil, se sdruncină armonia socială, legile își pierd valoarea, creditul dispare, iar generația cea nouă este slăbită și de multe ori măcinată de boli. Caesar are deci o mare misiune în viitor.

³⁾ *Propaganda soboles*. Caesar, și după el împăratul August, au adus legi prin cari să favorizeze progenitura și să restabilească legăturile conjugale.

⁴⁾ *Togatus*. În timp de pace, opusul lui *armatus*.

praeclarissimam¹⁾ et sapientissimam vocem invitus²⁾ audi: Satis vel diu naturae vixi³⁾ vel gloriae. Satis, si ita vis, fortasse naturae⁴⁾, addo etiam, si placet, gloriae: at, quod maximum est, patriae certe parum. Quare omitte istam, quaeso, doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam; noli nostro periculo esse sapiens⁵⁾. Saepe enim venit ad aures meas, te idem istud nimis crebro dicere, tibi satis te vixisse. Credo, sed tum id audirem⁶⁾, si tibi soli viveres aut si tibi etiam soli natus esses⁷⁾. Nunc cum omnium salutem civium cunctamque rempublicam res tuae gestae complexae sint, tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta nondum quae cogitas ieceris. Hic tu nodum vitae tuae non salute reipublicae, sed aequitate animi⁸⁾ definies? Quid? si istud ne gloriae tuae quidem satis est? cuius te esse avidis-

¹⁾ *Praeclarissimam*. Superlativul întărit.

²⁾ *Invitus*. Cu părere de rău.

³⁾ *Satis diu vixi*. La Romani unui filosof îi sta bine să spună că s'a săturat de viață.

⁴⁾ *Fortasse naturae*. Caesar era în vârstă de 54 ani.

⁵⁾ *Sapiens*. Cicero, ca și Seneca, ne saun că un filosof nu trebuia să se preocupe de lungimea vieții, ci de felul cum a fost întrebuințată această viață.

⁶⁾ *Audirem*. Subînțeles *libenter*.

⁷⁾ *Aut si tibi etiam soli natus esses*. Idee expusă de Plato, că omul nu s'a născut numai pentru ai săi, ci și pentru patrie.

⁸⁾ *Aequitate animi*. Indiferența filosofului față de vicisitudinile vieții și față de interesele materiale și lumești.

simum, quamvis sis sapiens, non negabis¹⁾. — 26. Parumne igitur, inquires, gloriam magnam relinquemus? Imo vero aliis quamvis multis satis, tibi uni parum; quidquid est enim, quamvis amplum sit, id est parum tui, cum est aliquid amplius²⁾. Quod si rerum tuarum immortalium, C. Caesar, hic exitus futurus fuit, ut devictis adversariis rempublicam in eo statu relinqueres, in quo nunc est, vide, quaeso, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura quam gloriae, si quidem gloria est illustris ac pervagata magnorum vel in suos vel in patriam vel in omne genus hominum fama meritorum³⁾.

CAP. IX.

Urmarea dezvoltării aceleiașe idei. Faptele războinice ale lui Caesar îi vor câștiga un scurt renume; salvarea și consolidarea patriei îi vor prelungi numele în veacul veacurilor.

27. Haec igitur tibi reliqua pars est⁴⁾; hic restat actus⁵⁾, in hoc elaborandum est, ut rempublicam

¹⁾ *Quamvis sis sapiens, non negabis.* Iubirea de glorie este singura pasiune pe care o poate avea un filosof.

²⁾ *Cum est aliquid amplius.* Lui Caesar i s'ar putea aplica versul: *Nil actum reputans, si quid superesset agendum.*

³⁾ *Si quidem... meritorum.* Această frumoasă definiție a gloriei nu putea decât să fie foarte măgulitoare pentru marele dictator.

⁴⁾ *Haec reliqua pars.* Cicero revine asupra misiunii viitoare a lui Caesar; consolidarea republicii romane.

⁵⁾ *Actus.* Termen impropriu, împrumutat din poezia dramatică.

constituas, eaque tu imprimis summa tranquillitate et otio perfruare: tum te, si voles, cum patriae quod debes solveris et naturam ipsam expleveris satietate vivendi, satis diu vixisse dicito. Quid enim est omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum? quod cum venit, omnis voluptas praeterita pro nihilo est, quia postea nulla est futura. Quamquam iste tuus animus nunquam his angustiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, semper immortalitatis¹⁾ amore flagravit. — 28. Nec vero haec tua vita dicenda est, quae corpore et spiritu continetur: illa, inquam, illa vita est tua, quae vigeat memoria saeculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa aeternitas semper tuebitur. Huic tu inservias, huic te ostentes oportet, quae quidem quae miretur iam pridem multa habet, nunc etiam quae laudet, exspectat. Obstupescunt posterius certe imperia, provincias²⁾, Rhenum, Oceanum, Nilum³⁾, pugnas innumerabiles, incredibiles victo-

¹⁾ *Immortalitatis.* Este vorba de nemurirea pe care o dă omului gloria faptelor mari. Observă energia oratorică a acestui pasaj.

²⁾ *Provincias.* Țările cucerite și prefăcute în provincii romane.

³⁾ *Rhenum, Oceanum, Nilum.* Prin aceste trei cuvinte se arată victoriile lui Caesar asupra Germanilor, Bretonilor și Egiptenilor, deși Britannia a fost de fapt cucerită mai târziu de Agricola.

rias, monumenta¹⁾, munera²⁾, triumphos audientes et legentes³⁾ tuos. — 29. Sed nisi haec urbs stabilita tuis consiliis et institutis erit, vagabitur modo nomen tuum⁴⁾ longe atque late, sedem stabilem et domicilium certum⁵⁾ non habebit. Erit inter eos etiam qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio, cum alii laudibus ad caelum res tuas gestas efferent, alii fortasse aliquid requirerent, idque vel maximum, nisi belli civilis incendium salute patriae restinxeris, ut illud fati fuisse videatur, hoc consilii. Servi⁶⁾ igitur iis etiam iudicibus, qui multis post saeculis de te iudicabunt et quidem haud scio an incorruptius quam nos: nam et sine amore et sine cupiditate⁷⁾ et rursus sine odio et sine invidia iudicabunt. — 30. Id autem etiam si

¹⁾ *Monumenta*. Dela moneo. Caesar plănuise să facă lucrări monumentale ca: tăierea istmului de Corinth, secarea lacurilor Pontine, șantiere, arsenale etc. Vezi Plutarch, *Viața lui Caesar* LVI

²⁾ *Munera*. Jocurile și serbările publice date cu ocazia victoriilor și triumfurilor lui Caesar.

³⁾ *Legentes*. Pare a fi o aluție la *Commentariile* lui Caesar.

⁴⁾ *Vagabitur nomen tuum*. Renumele lui Caesar va călătorește pământul în lung și lat.

⁵⁾ *Sedem stabilem et domicilium certum*. Adevărata nemurire trebuie să și-o dobândească în Roma eternă.

⁶⁾ *Servi*. Imperativ.

⁷⁾ *Sine amore et sine cupiditate*. În mod antitetice se opun acestor sentimente *odium et invidia*. Vezi Tacit, *sine ira et studio*, caracterele imparțialității istoriei.

tum ad te, ut quidam falso putant¹⁾, non pertinebit, nunc certe pertinet esse te talem, ut tuas laudes obscuratura nulla unquam sit oblivio.

CAP. X.

Războiul civil s'a sfârșit. Toți cetățenii se vor uni acum cu Caesar. Cicero îi făgăduiește nu numai concursul său, dar și devotamentul senatului. Toți vor face din corpurile lor un zid de apărare pentru Caesar.

Diversae voluntates civium fuerunt distractaeque sententiae²⁾. Non enim consiliis solum et studiis, sed armis et castris dissidebamus; erat enim obscuritas quaedam³⁾, erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant quid optimum esset, multi quid sibi expediret, multi quid deceret, nonnulli etiam quidliceret. — 31. Perfuncta respublica est hoc misero fatalique bello: vicit is, qui non fortuna inflammaret odium suum, sed bonitate leniret⁴⁾: neque omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exilio aut morte dignos iudicaret. Arma ab aliis posita ab aliis erepta sunt. Ingratus est inius-

¹⁾ *Ut quidam falso putant*. Filosofii epicurei.

²⁾ *Voluntates* Simțimintele, *sententiae*, opiniunile.

³⁾ *Obscuritas quaedam*. Nesiguranța în dreptatea cauzei. Cicero revine într-odins asupra scuzelor pe cari puteau să le invoace partizanii lui Pompei.

⁴⁾ *Vicit is qui leniret*. Compară termenii *inflammo* și *lenio*

tusque civis¹⁾, qui armorum periculo liberatus animum tamen retinet armatum, ut etiam ille melior sit, qui in acie cecidit, qui in causa animam profudit²⁾. Quae enim pertinacia quibusdam, eadem aliis constantia³⁾ videri potest. — 32. Sed iam omnis fracta dissensio est armis et exstincta aequitate victoris: restat ut omnes unum velint, qui modo habent aliquid non solum sapientiae, sed etiam sanitatis⁴⁾. Nisi te, C. Caesar, salvo et in ista sententia, qua cum antea, tum hodie vel maxime usus es, manente, salvi esse non possumus. Quare omnes te, qui haec⁵⁾ salva esse volumus, et hortamur et obsecramus, ut vitae tuae et salutis consulas, omnesque tibi, ut pro aliis etiam loquar quod de me ipse sentio, quoniam subesse aliquid putas, quod cavendum, sit, non modo excubias et custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus et corporum pollicemur⁶⁾.

¹⁾ *Ingratus est iniustusque civis.* Nerecunoașterea mării nimiei lui Caesar este o ingratitudine, respingerea binefaciilor lui o nedreptate.

²⁾ *In causa animam profudit.* Este o alusie la Cato care și-a dat viața, apărându-și cauza pe care o îmbrățișase.

³⁾ *Pertinacia... constantia.* Frază ajunsă proverbială.

⁴⁾ *Sanitatis.* Bunul simț. Nu trebuie prea multă înțelepciune, pentru ca să vadă fiecare care îi este interesul.

⁵⁾ *Haec.* Probabil Cicero a făcut cu mâna un gest larg, vrând să indice: statul, cetățenii și instituțiile.

⁶⁾ *Pollicemur.* Promisiunea a rămas literă moartă, căci în Martie anul viitor (44) nimenea nu l-a apărut cu peptul său.

CAP. XI.

În perorațiune oratorul revine asupra eternei lui recunoștințe. Rechemarea lui Marcellus pune vârful binefaciilor lui Caesar față de Cicero.

33. Sed ut, unde est orsa, in eodem terminetur oratio¹⁾, maximas tibi omnes gratias agimus, C. Caesar, maiores etiam habemus²⁾. Nam omnes idem sentiunt, quod ex omnium precibus et lacrimis sentire potuisti: sed quia non est omnibus stantibus necesse dicere³⁾ a me certe dici volunt, cui necesse est⁴⁾ quodam modo: et quod fieri decet⁵⁾, M. Marcello a te huic ordini populoque Romano et rei-

¹⁾ *Sed ut, unde orsa est... oratio.* Aci începe perorațiunea cu formula obicinuită. «Dar să ne întoarcem de unde am plecat».

²⁾ *Habemus.* Păstrăm. Recunoștința din sufletul nostru este mai mare decât aceea pe care o putem exprima în cuvinte.

³⁾ *Stantibus... dicere.* După unii aceste două cuvinte ar echivala cu *stare et dicere*; după Noël *stantibus* pare a fi un frequentativ al lui *esse* și ar însemna «cei cari sunt aci și asistă la scdință». Eu cred că *stantibus* trebuie explicat ca stând în picioare «*stantes plaudabant in re ficta*». Cicero. *De Amic. VII.*

⁴⁾ *A me certe dici volunt, cui necesse est.* «*Quia amicus Marcello sum: quare te diligunt, quia nulli cedo in amore Marcelli nisi fratri.* Schol. gronov., citat de G. Dem. Teodorescu.

⁵⁾ *Et quod fieri decet.* Textul fiind alterat de diferiții editori, Noël propune să se citească fraza: fieri id a me intelligo, înțeleg ca eu să mă însărcinez...

publicae reddito, fieri id intelligo; nam laetari omnes non de unius solum, sed de communi omnium salute sentio¹⁾ -- 34. Quod autem summae benevolentiae est, quae mea erga illum omnibus semper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo et amantissimo fratri, praeter eum quidem cederem nemini, cum id sollicitudine, cura, labore tam diu praestiterim, quam diu est de illius salute dubitatum, certe hoc tempore magis curis, molestiis, doloribus liberatus praestare debeo. Itaque, C. Caesar, sic tibi gratias ago, ut omnibus me rebus²⁾ a te non conservato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua in me unum innumerabilia merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit³⁾.

¹⁾ *Vim laetari... sentio.* Cicero vede în generositatea lui Caesar față de Marcellus un început fericit pentru restabilirea republicii romane.

²⁾ *Ut omni us me rebus.* Construcția pare a fi: «ut me a te non conservato solum, sed etiam omnibus rebus ornato».

³⁾ *Cumulus accesserit.* Nu este o exag rațiune oratorică, ci convingerea lui Cicero că în adevăr s'au întors zilele fericite ale republicii.

CARTILE DIDACTICE ALE D-LUI G. POPA-LISSEANU

1. Cultura romană în lectură ilustrată, manual pentru clasa III gimn.
2. Cultura romană în lectură ilustrată, manual pentru clasa IV gimn.
3. Gramatica limbii latine, Morfologia, Sintaxa și Noțiuni de stilistică, manual pentru clasa V-a liceală.
4. Versificațiunea latină. Prosodia și Metrica, manual pentru clasa VI și VII liceală.
5. Metrica versurilor lirice ale lui Horatius după Köpke.
6. Ciceronis oratio pro Marcello, text latin cu adnotațiuni românești.

Pentru lectura particulară:

7. Mitologia greco-romană în lectură ilustrată.
8. Eutropius, Istoria romană, traducere.
9. Plinius, Corespondența cu împăratul Traian.

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

I. BIBLIOTECA TEXTELOR LATINE

	<u>Lei B.</u>
No. 1. Tacitus Annales vol. I	35, -
» 2. Oratio pro Marcello	4,50
» 3. Titi Livii, Ab urbe condita	20,—
» 4. P. Virgili Marronis. Opera Aeneidos	32,—
» 5. Salustius. De conjuratione Catilinae	3,75
» 6. Ovidius. Tristia	10,75
» 7. Caesar. De bello gallico	18,—
» 8. Ovidius. Metamorfozele.	14,—
» 9. Tacitus Annales vol. II	30,—
» 10. Horatius. Ode și Epode	35,—

II. BIBLIOTECA AUTORILOR CLASICI GRECI ȘI ROMANI

No. 1. Eutropius, tradus de <i>G. Popa-Lisseanu</i>	12,—
» 2. Juvenalis, tradus de <i>Anghel Marinescu</i>	30,—
» 3. Analele lui Tacit, Vol. I, tradus de <i>E. Lovinescu</i>	22,—
» 4. Analele lui Tacit, Vol. II	20,—
» 5. Iliada, traducere de <i>Murnu</i>	11,50
» 6. Visul lui Scipio, traducere de <i>St. Ioan</i>	—,80
» 7. Corespondența lui Pliniu cu Impăratul Traian, traducere de <i>G. Popa-Lisseanu</i>	4,—

No. 8.	Sofocle. Oedip la Colona, traducere de <i>M. Iorgulescu</i>	3,25
» 9.	Alcesta, traducere de <i>M. Iorgulescu</i>	3,25
» 10.	Comediile lui Terențiu, traducere de <i>V. Popp</i>	8,75
» 11.	Despre Legea agrară — Cicero — traducere de <i>I. Suchianu</i>	4,—
» 12.	Carte despre Germania — Tacitus — traducere de <i>I. Sachelarie</i>	4,50
» 13.	Pindar. Odă lui Arcesilau trad. de <i>Arthur Berar</i>	8,50
» 14.	Operile lui Cajus Sallustius, trad. <i>Fr. Chiriac</i> sub tipar	
» 15.	Plato, traducere de <i>C. Popacostea</i>	18.—
» 16.	Odele și Epodele lui Horațius, traducere de <i>E. Lovinescu</i>	22.—
» 17.	Din comora de înțelepciune antică, de <i>G. Murnu</i>	8.—
» 18.	Nori — Ariotophan — traducere de <i>I. Bilețki-Albescu</i>	8.—
» 19.	Către mine însu-mi — Marc Aureliu — traducere de <i>Bexdehi</i>	15.—
» 20.	Satire și scrisori — Horatius — traducere de <i>E. Lovinescu</i>	35.—

